

4. Sigmund P. E. Natural Law in Political Thought. Cambridge, Massachusetts: Winthrop Publishers, 1971. 214 p.

5. Ulrich H. Recht: handbuch philosophischer grundbegriffe / bearbeitet von Hgg. Hans M. Baumgartner und C. Wild. München, Kösel, 1973. Bd. 4. 1874 p.

Олійник Анатолій Юхимович,

кандидат юридичних наук, професор,

професор кафедри приватного та публічного права

Інституту права та сучасних технологій

Київського національного університету технологій та дизайну.

м. Київ, Україна.

ЗАБОРОНИ ТА ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СВОБОДИ ОСОБИ В ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Вступ. В доповіді досліджується проблема заборон та обмежень конституційної свободи фізичної особи на підприємництво в зовнішньоекономічній діяльності. Підприємництво заохочується на території України і в її зовнішній діяльності. Підприємці без обмежень можуть здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність не заборонену законом. Діюча Конституція та закони України встановлюють заборони щодо окремих видів підприємництва та забороняють окремим фізичним особам займатися підприємництвом з метою одержання прибутку за різними критеріями.

Метою дослідження є з'ясування поняття та видів обмежень і заборон конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність у зовнішньоекономічних правовідносинах. Відповідно до мети задачами даного дослідження є з'ясування таких питань: а) проаналізувати наукові праці і нормативно-правові акти з проблеми, що досліджується; б) запропонувати ознаки та визначення заборон і обмежень конституційної свободи особи на

підприємницьку діяльності в зовнішньоекономічній діяльності; в) сформулювати висновки і рекомендації по темі.

Основний текст. Проблема заборон та обмежень конституційної свободи особи на підприємництво у зовнішньоекономічній діяльності досліджувалася в різних наукових джерелах і залежить від розуміння її практичної реалізації. Так, А.Ю. Олійник під реалізацією конституційної свободи особи на підприємництво в зовнішньоекономічній діяльності розуміє закріплені нормами міжнародного та національного права можливість фізичної особи-підприємця на вільний доступ до відповідних матеріальних і духовних благ, втілення їх у правомірній поведінці господарських правовідносин у сфері свободи на підприємництво у визначених межах та відповідальність учасників правовідносин за порушення в зовнішньоекономічній діяльності законодавчо закріплених меж і заборон [1, с. 17]. Заборони та обмеження підприємницької діяльності, які встановлюються виключно законом поділяються на такі: 1) займатися підприємницькою діяльністю певним категоріям осіб (державні службовці, військовослужбовці, службовці та інші суб'єкти місцевого самоврядування, особи, обмежені в праві займатися певним видом діяльності за вироком суду і т.д.); 2) пов'язані з: а) монополією держави на деяку діяльність (виготовлення і реалізація наркотичних речовин, зброї, видобуток деяких корисних копалин і т.д.); б) організаційно-правовою формою (наприклад, ломбарди можуть існувати тільки у вигляді повних товариств); в) розміром статутного капіталу (наприклад, мінімальний розмір статутного капіталу передбачений для акціонерних товариств); 3) заняття певними видами економічної діяльності можливо тільки за умови отримання ліцензії на право здійснювати цю діяльність (банківська справа, фінансові послуги, будівництво, освіту та ін.) [2].

Серед нормативно-правових актів, що містять заборони та обмеження конституційної свободи особи на підприємництво у зовнішньоекономічній діяльності слід проаналізувати окремі міжнародні договори, конституційні норми та норми спеціальних законів. В основу регулювання свободи

(включаючи заборони і обмеження підприємництва) у зовнішньоекономічній діяльності відповідно з Договором про заснування Європейського Союзу забороняється обмежувати свободу підприємницької діяльності громадян однієї держави-члена на території іншої держави-члена. Правилами договору заборонено застосовувати до громадян будь-якої держави-члена обмеження на створення представництв, філій чи дочірніх підприємств на території будь-якої держави-члена (ст. 43) [3].

Заборони та обмеження конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність за суб'єктивним критерієм регулюються законами: 1) Конституція України від 28 червня 1996 р.; 2) Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р.; 3) Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р.; 4) Про державну службу від 10 грудня 2015 р.; 5) Про службу в органах місцевого самоврядування від 7 червня 2001 р.; 6) Про державну виконавчу службу 24 березня 1998 р.; 7) Про місцеве самоврядування в Україні від 21 травня 1997 р.; 8) Про Національну поліцію від 2 липня 2015 р.; 9) Про службу безпеки України від 25 березня 1992 р.; 9) Про запобігання корупції від 14 жовтня 2014 р.; 10) Про прокуратуру від 14 жовтня 2014 р. та ін. [4]. Спеціальним нормативно-правовим актом, що регулює проблеми зовнішньоекономічної діяльності є Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р. де закріплюється принцип свободи зовнішньоекономічного підприємництва, що полягає в праві суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності здійснювати її в будь-яких формах, які прямо не заборонені чинними законами України (ст. 2) [5].

Кожен має свободу здійснювати підприємницьку діяльність (включаючи зовнішньоекономічну), яка не заборонена законом. До фізичних осіб, підприємство яким заборонено законом, відносяться депутати, посадові і службові особи органів державної влади та органів місцевого самоврядування [6]. Не можуть займатися підприємницькою діяльністю особи, які вчинили злочин і до яких судом застосовано покарання у вигляді позбавлення права на заняття

окремим видом підприємницької діяльності. Особи, які мають непогашену судимість за крадіжки, хабарництво та інші корисливі злочини, які не можуть бути зареєстровані як підприємці, не можуть бути співзасновником підприємства, обіймати в підприємницьких товариствах і об'єднаннях керівні посади і посади пов'язані з матеріальною відповідальністю [7]. А.С. Загородній з Ю.М.Жорнокуєв підкреслюють, що діючим законодавством не допускається заняття підприємницькою (включаючи і зовнішньоекономічну) діяльністю певних категорій громадян, а саме: 1) державних службовців; 2) посадових осіб органів прокуратури, військовослужбовців, державної безпеки, внутрішніх справ, нотаріусів; 3) посадових осіб органів місцевого самоврядування; 4) керівників, заступників керівників державних підприємств, установ і організацій, їх структурних підрозділів, а також посадових осіб державних органів, органів місцевого і регіонального самоврядування; 5) народних депутатів України; 6) суддів та ін. [7, с. 89-90].

Нормативно-правовими актами з проблем, що досліджуються встановлюються певні заборони конституційної свободи особи на підприємництво в зовнішньоекономічній діяльності. Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. закріплює, що на державних службовців поширюються обмеження, передбачені [Законом України](#) "Про запобігання корупції" від 14 жовтня 2014 р. (ст. 32). А в законі про запобігання корупції передбачено обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності для осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Їм забороняється : 1) займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю, якщо інше не передбачено [Конституцією](#) або законами України; 2) входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями),

що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді (спостережній раді), ревізійній комісії господарської організації), якщо інше не передбачено [Конституцією](#) або законами України (ст. 25). Такі ж вимоги передбачені Законом України від 14 жовтня 2014 р. «Про прокуратуру України», де закріплено, що на прокурора поширюються обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, визначені [Законом України](#) "Про запобігання корупції". Заборони торкаються перебування на посаді прокурора, що несумісне з обійманням посади в будь-якому органі державної влади, іншому державному органі, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом на державних виборних посадах, крім участі прокурорів у діяльності виборних органів релігійних та громадських організацій (ст. 18). Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. закріплює, що сільський, селищний, міський голова не може бути депутатом будь-якої ради, суміщати свою службу діяльність з іншою посадою, в тому числі на громадських засадах, займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю (ст. 12).

Проблеми соціального захисту військовослужбовців закріплюється законом як функція держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом (ст. 1). Ніхто не вправі обмежувати військовослужбовців та членів їх сімей у правах і свободах, визначених законодавством України (ст. 2). Використання військовослужбовців для виконання

завдань, не пов'язаних з військовою службою, забороняється та тягне за собою відповідальність згідно із законом (ст. 8).

До фізичних осіб, яким заборонено підприємництво у зовнішньоекономічній діяльності, закон відносить нотаріусів. Нотаріусу забороняється використовувати свої повноваження з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки чи пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб. Нотаріус не може займатися підприємницькою, адвокатською діяльністю, бути засновником адвокатських об'єднань, перебувати на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, у штаті інших юридичних осіб, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім викладацької, наукової і творчої діяльності, а також діяльності у професійному самоврядуванні нотаріусів (ст. 3).

Декретом Кабінету Міністрів України закріплюється, що керівникам, заступникам керівників державних підприємств, установ і організацій, їх структурних підрозділів, а також посадовим особам державних органів, органів місцевого і регіонального самоврядування забороняється безпосередньо займатися підприємницькою діяльністю. Це не виключає їхнього права отримувати дивіденди від акцій, а також доходи від інших корпоративних прав.

Народному депутатові України заборонено займатися будь-якою, крім депутатської, оплачуваною роботою, за винятком викладацької, наукової та творчої діяльності, а також медичної практики у вільний від виконання обов'язків народного депутата час. Він зобов'язаний додержуватись інших вимог та обмежень, які встановлюються законом. Пропонується доповнити вищевказану норму після слів «оплачувана робота» включаючи підприємницьку у зовнішньоекономічній діяльності.

Перебування на посаді судді несумісне із зайняттям посади в будь-якому іншому органі державної влади, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом. Перебування на посаді судді також несумісне із

наявністю заборони такій особі обіймати посади, щодо яких здійснюється очищення влади в порядку, визначеному [Законом України](#) "Про очищення влади". Суддя не може поєднувати свою діяльність із підприємницькою, адвокатською діяльністю, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу (крім викладацької, наукової чи творчої), а також входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (ст. 54). Норму ст. 54 Закону пропонуємо доповнити після терміну «підприємницькою» терміном «включаючи зовнішньоекономічну».

Отже, в процесі реалізації конституційної свободи особи на підприємництво у зовнішньоекономічній діяльності слід враховувати передбачені діючими нормами міжнародного права та законами України заборони і обмеження.

Аналіз існуючих наукових і нормативних джерел дає можливість запропонувати ознаки заборон і обмежень конституційної свободи особи на підприємництво у зовнішньоекономічній діяльності, а саме: 1) нормативно-правове закріплення заборон і обмежень конституційної свободи особи на підприємництво в зовнішньоекономічній діяльності; 2) формування заборон і обмежень щодо фізичної особи підприємця у сфері зовнішньоекономічної діяльності; 3) відповідальність учасників правовідносин за неналежну реалізацію конституційної свободи особи на підприємництво в зовнішньоекономічній діяльності.

Висновок. Правове регулювання заборон і обмежень конституційної свободи особи на підприємництво в зовнішньоекономічній діяльності – це можливість суб'єктів господарювання України та іноземних суб'єктів, що закріплена правовими нормами міжнародного та національного права, добровільно здійснювати зовнішньоекономічну підприємницьку діяльність в будь-яких формах, які прямо не заборонені чинними законами України на території України та за її межами.

Запропоновані по тексту рекомендації сприятимуть удосконаленню реалізації конституційних прав і свобод в Україні.

Список використаних джерел:

1. Олійник А.Ю. Реалізація конституційної свободи особи на підприємництво в зовнішньоекономічній діяльності. *Право і суспільство*. 2021. № 2. С. 12-17.

2. Обмеження діяльності підприємства в Україні / https://ua.prostopravo.com.ua/prava_biznesu/perevirki_ta_shtrafi/statti/obmezhennya_diyalnosti_pidpriemstva_v_ukrayini

3. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства) від 7 лютого 1992 р. Поточна редакція від 01.01.2005 р.

4. Олійник А.Ю. Правове регулювання заборон конституційної свободи особи на підприємництво в зовнішньоекономічній діяльності. *The 9th International scientific and practical conference "Science and education: problems, prospects and innovations" (May 26-28, 2021) CPN Publishing Group, Kyoto, Japan*. 2021. С. 478-485.

5. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 29. Ст. 377. Поточна редакція від 15.08.2020 р.

6. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141. Поточна редакція від 01.01.2020 р.

7. Господарське право України : підручник : у 2 ч. Ч. 1 / [Андреєва О. Б., Жорнокуй Ю. М., Гетманець О. П. та ін.]. 2-ге вид., зі змін. та випр. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2016. 324 с.